

SUN'IY INTELLEKT VA SHAXSIY MA'LUMOTLAR HIMOYASI

Ablakulova Difuza Komiljon qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti, Ommaviy huquq fakulteti,

"B" potok, 1-guruh 2-kurs talabasi

Difuzaablakulova2006@gmail.com

+998910018801

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining zamonaviy jamiyatdagi o'рни va u bilan bog'liq huquqiy-axloqiy muammolar tahlil qilinadi. Xususan, Buyuk Britaniyada DeepMind kompaniyasining Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkiloti (NHS) bilan hamkorligi doirasida yuzaga kelgan shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, TikTok platformasining Yevropa Ittifoqining Ma'lumotlarni himoya qilish umumiy reglamenti (GDPR) talablarini buzganlik holati misolida, sun'iy intellekt asosidagi tizimlarning foydalanuvchilar ma'lumotlarini qayta ishlashdagi xavflar va javobgarlik masalalari tahlil etiladi. Maqola shuningdek, raqamli davrda inson huquqlarini, xususan shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlash bo'yicha xalqaro tajriba va me'yoriy-huquqiy mexanizmlarni baholashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, DeepMind, NHS, TikTok, GDPR, ma'lumotlarni himoya qilish, shaxsiy hayot daxlsizligi.

Ablakulova Difuza Komiljon kizi

Tashkent State University of Law, Faculty of Public Law,

"B" group, 2st year student

Difuzaablakulova2006@gmail.com

+998910018801

Annotation: This article examines the role of artificial intelligence technologies in modern society and the related legal and ethical challenges. In particular, it analyzes the case of DeepMind's collaboration with the UK National Health Service (NHS), which raised significant concerns about the protection of personal data. The study also discusses TikTok's violation of the EU General Data Protection Regulation (GDPR) as an example of the risks and accountability issues in AI-based data processing systems. Furthermore, the article evaluates international practices and legal mechanisms aimed at safeguarding human rights, especially the right to privacy, in the digital era.

Keywords: artificial intelligence, DeepMind, NHS, TikTok, GDPR, data protection, privacy.

Аблакулова Дилфуза Комильджон кизи

*Ташкентский государственный юридический университет,
Факультет публичного права, Поток «Б», 1 группа, студент 2-курса*

Dilfuzaablakulova2006@gmail.com

+998910018801

Аннотация: В данной статье рассматривается роль технологий искусственного интеллекта в современном обществе и связанные с ними правовые и этические проблемы. Особое внимание уделяется случаю сотрудничества компании DeepMind с Национальной службой здравоохранения Великобритании (NHS), вызвавшему споры по поводу защиты персональных данных. Также анализируется пример нарушения TikTok требований Общего регламента ЕС по защите данных (GDPR), отражающий риски и вопросы ответственности при обработке данных системами на основе искусственного интеллекта. Кроме того, статья оценивает международный опыт и правовые механизмы по обеспечению прав человека, в частности неприкосновенности частной жизни, в цифровую эпоху.

Ключевые слова: искусственный интеллект, DeepMind, NHS, TikTok, GDPR, защита данных, неприкосновенность частной жизни.

Kirish

Bugungi kunda eng “trenddagi” mavzu sun’iy intellektidir. 21-asr texnologiyalar asri va texnologiyalar bu kelajak deganidir. Hozirgi kunda sun’iy intellekt deyarli barcha sohalarga jalb etilmoqda. Xo’sh, nima sababdan bizning sun’iy intellektga bo’lgan ehtiyojimiz bunchalik oshib bormoqda? U qanday potensial kuchga egaki, hayotimizda qo’llanilishi bunchalik tezlashib ketdi? Hozir shu kabi savollarga batafsil javob topamiz. Sun’iy intellekt keng qamrovli qulaylik va afzalliklarga ega bo’lib, ulardan ba’zilarini quyida keltirib o’taman. Birinchidan, sun’iy intellekt tezkor va samarador bo’lganligi uchun katta hajmdagi ma’lumotlarni insondan ancha tezroq qayta ishlaydi, shuningdek, inson omili sabab yuzaga keladigan xatolarni minimallashtirishga yordam beradi. Sun’iy intellekt juda yaxshi yordamchi. Masalan, chet elda sun’iy intellekt yordamida robotlar operatsiyalar o’tkazyapti, kasallarga tashxis qo’yishyapti. Bir qiziq keys ham mashhur bo’ldi. Bir ayol qizi kasal bo’lganda, doktorlarga olib boradi, ularning hech biri aniq tashxis qo’ya olmaydi. Shunda ayol qizidagi alomatlarni, holatni ChatGPTga yozadi, u esa aniq tashxis qo’yib beradi. Ikkinchidan, sun’iy intellekt dam olishga muhtoj emas, u 24/7 vaqt oralig’ida uzluksiz ishlay oladi. Uchinchidan, sun’iy intellekt keng bazalardagi ma’lumotlarni filtrlab, faqat eng keraklilarini taqdim qilish imkoniyatiga ham ega. Bundan tashqari, u oddiy va takrorlanuvchi vazifalarni bajarishda ancha qo’l keladi.

Misol uchun, O'zbekistondagi "BYD" kompaniyasi mijozlarga javob berish uchun Muxlisa Aidan foydalanmoqda. Sun'iy intellektning salbiy tomonlariga to'xtaladigan bo'lsak, shubhasiz, hamma narsaning salbiy jihatlari borligini unutmasligimiz kerak.

Metodlar

Sun'iy intellektning hozirgi vaqtdagi eng katta va dolzarb kamchiligi shaxsiy ma'lumotlar himoyasidir. Aynan shu masala bir qator huquqiy muammolarga sabab bo'lmoqda. Bu masalani ikkita holat misolida tahlil qilamiz, siz esa bu holatni baholashingiz mumkin bo'ladi. Dastlab DeepMind va Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkiloti mojarosi haqida so'z yuritamiz. 2015-yilda Google kompaniyasining sun'iy intellekt bo'limi DeepMind Buyuk Britaniyaning Milliy sog'liqni saqlash tashkiloti bilan hamkorlikda Streams deb nomlangan sun'iy intellekt asosidagi ilovani ishlab chiqdi. Ushbu dastur bemorlarning sog'lig'ini monitoring qilish, ayniqsa, buyrak kasalliklarini oldindan aniqlash va shifokorlarga tezkor ogohlantirish berish uchun mo'ljallangan edi. Lekin, Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkilotida bemorlarning shaxsiy tibbiy ma'lumotlari DeepMind tomonidan noqonuniy qayta ishlangani haqida savollar paydo bo'la boshladi. DeepMind ilovani sinovdan o'tkazish uchun 1,6 million bemorning shaxsiy tibbiy ma'lumotlariga ruxsatsiz kirgan. Ushbu bemorlar Streams tizimiga o'z ma'lumotlarini taqdim etish uchun rozilik berishmagan. Buyuk Britaniya maxfiylik qonunlariga ko'ra, tibbiy ma'lumotlar faqat tegishli bemorlarning roziligi bilan ishlanishi lozim bo'lgan. Streams dasturi faqat buyrak kasalliklarini aniqlash uchun mo'ljallangan bo'lsa ham, bemorlarning barcha tibbiy tarixlari, jumladan, infeksiya, abortlar, ruhiy kasalliklar kabi nozik ma'lumotlar ham DeepMind tomonidan qayta ishlangan.⁷ 2017-yilda Axborot komissarligi DeepMind va Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkiloti o'rtasidagi kelishuv Buyuk Britaniya ma'lumotlarni himoya qilish qonunlarini buzganini aniqladi. Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkiloti shaxsiy ma'lumotlarni DeepMindga uzatishda bemorlardan rozilik so'ramagan, shuningdek, ushbu jarayonning oshkoraligi yetarli darajada ta'minlanmagan deb topildi. Britaniya Axborot komissarligi Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkilotiga ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qat'iy chora-tadbirlarni joriy qilishni buyurdi. Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkiloti va DeepMind tanqid ostida qoldi. Axborot komissarligi Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkilotini bemorlarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish borasida jiddiy xato qilganlikda aybladi. DeepMind esa Google nazoratiga o'tdi. 2018-yilda Google DeepMindning sog'liqni saqlash bilan bog'liq loyihalarini o'zining sog'liqni saqlash bo'limi (Google Health) tarkibiga kiritdi. Sun'iy intellekt texnologiyalari tibbiyot sohasida katta imkoniyatlar yaratishi mumkin, ammo bu shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qat'iy choralar talab etadi. DeepMind mojarosi

⁷ Powles, J., & Hodson, H. (2017). *Google DeepMind and healthcare in an age of algorithms*. *Health and Technology*, 7(4), 351–367. <https://doi.org/10.1007/s12553-017-0179-1>

foydalanuvchilarning roziligisiz tibbiy ma'lumotlarni qayta ishlash mumkin emasligini isbotlab berdi.⁸ Axborot komissarligi qarori tibbiyotda sun'iy intellekt ishlatilishining huquqiy chegaralarini belgilashga turtki berdi va kompaniyalarga shaffoflik talabini kuchaytirdi. Bu holat sun'iy intellekt va shaxsiy ma'lumotlar himoyasi o'rtasidagi murakkablikni ko'rsatgan eng yirik mojarolardan biri sifatida tarixga kirdi.

Tadqiqotlar

Ikkinchi masala TikTokning GDPR qoidalarini buzish mojarosi haqida.

GDPR- Yevropa Ittifoqining Umumiy ma'lumotlarni himoya qilish reglamentining qisqartmasi. TikTok 2023-yilda GDPR talablarini buzganligi uchun Irlandiya Ma'lumotlarni Himoya qilish Komissiyasi tomonidan 345 million yevro jarimaga tortilgan. Bu jarima, asosan, platformaning bolalar shaxsiy ma'lumotlarini noqonuniy qayta ishlash amaliyotlariga bog'liq edi. Irlandiya Ma'lumotlarni Himoya qilish Komissiyasi tekshiruvlariga ko'ra, 2020-yil iyuldan 2020-yil dekabrgacha TikTok bolalar shaxsiy ma'lumotlarini noto'g'ri himoya qilgan. Yosh foydalanuvchilar (13–17 yosh) uchun TikTok akkauntlari avtomatik ravishda "ommaviy" (public) rejimda yaratilgan. Bu esa barcha TikTok foydalanuvchilariga bolalarning kontentlarini ko'rish va ular bilan aloqa qilish imkoniyatini bergan. Bu holat GDPRning maxfiylik va bolalar huquqlarini himoya qilishga oid talablarini buzgan deb topildi. TikTok o'zining "Family Pairing" funksiyasini bolalar xavfsizligini oshirish uchun ishlab chiqqan edi. Bu funksiya ota-onalarga o'z farzandlarining TikTok akkauntlarini nazorat qilish imkonini berardi. Muammo shundaki, ushbu tizimda har qanday foydalanuvchi farzand bo'lib ro'yxatdan o'tgan har qanday TikTok akkauntini nazorat qila olardi. Bu esa katta yoshli notanish odamlarning bolalar akkauntlarini boshqarishiga yo'l ochib bergan va bolalarni potensial xavf ostiga qo'ygan. TikTok foydalanuvchilar 13 yoshdan katta bo'lishi kerak deb belgilangan, ammo kompaniya yoshni tekshirish jarayonida yetarlicha qat'iy choralar ko'rmagan. Natijada ko'plab bolalar yoshi 13 dan katta ekanini ko'rsatib, TikTokdan foydalanishda davom etishgan. Bu esa bir qator xavflarning ildiz otishiga zamin yaratgan. Jumladan, TikTok yosh foydalanuvchilarning akkauntlarini avtomatik ravishda "ommaviy" (public) rejimda ochgan. Bu esa ularning videolari, profil ma'lumotlari va izohlari begona odamlar tomonidan ko'rinishi va foydalanilishi mumkin bo'lgan holatga keltirgan. Kattalar bolalar bilan aloqaga kirishib, ularga nisbatan manipulyatsiya yoki zo'ravonlik harakatlari qilishi, kiberbulling va ta'qiblar ostida bolalarni zo'ravonlikka duchor qilishi yoki psixologik bosim o'tkazishi mumkin bo'lgan.

Tadqiqot natijalari tahlili

TikTokning dopamin asosidagi algoritmlari foydalanuvchilarni ko'proq kontent tomosha qilishga jalb qiladi. Bu esa yosh bolalar o'z vaqtlarini nazorat qilishini

⁸ https://ico.org.uk/for-the-public/ico-40/google-deepmind-and-class-action-lawsuit/?utm_source=chatgpt.com

qiyinlashtiradi, platformaga qaram bo'lish xavfi esa yanada yuqorilaydi. 2023-yilda Irlandiya Ma'lumotlarni Himoya qilish Komissiyasi TikTokning bolalar shaxsiy ma'lumotlarini qayta ishlash siyosati GDPR talablariga mos kelmasligini aniqladi va quyidagi choralarni qo'lladi:

- 1) 345 million yevro jarima;
- 2) TikTok bolalar maxfiyligi bo'yicha siyosatini o'zgartirishga majbur qilindi;
- 3) Yosh foydalanuvchilar uchun akkaunt sozlamalari "default" bo'lib yopiq rejimga o'tkazildi.

TikTok ushbu qarorga norozilik bildirgan bo'lsa ham, bolalar xavfsizligini oshirish bo'yicha yangi choralarni joriy qilishga majbur bo'ldi. 2021-yildan boshlab 16 yoshgacha bo'lgan foydalanuvchilar uchun akkauntlar avtomatik ravishda xususiy (private) rejimga o'tkazilgan. TikTokning bolalar ma'lumotlarini qayta ishlash usuli GDPR talablariga mos kelmaganligi sun'iy intellekt asosida ishlovchi algoritmning noto'g'ri qo'llanilishi oqibatida kelib chiqqan.⁹ TikTokga nisbatan qo'llangan jarima va nazorat choralari boshqa davlatlarga ham ta'sir qildi. Masalan, AQSh, Buyuk Britaniya va Avstraliya ham TikTokning shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlash siyosatini sinchkovlik bilan tekshira boshladi. TikTok va GDPR mojarosi bolalar shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish qanchalik muhim ekanini ko'rsatdi. Ushbu jarima boshqa texnologik kompaniyalar uchun ham katta ogohlantirish bo'ldi, chunki Yevropa Ittifoqi maxfiylik masalalarida qat'iyroq nazorat o'rnatishni asosiy maqsad qilib belgiladi.¹⁰ Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishga xalqaro va milliy qonunchilikda alohida e'tibor qaratilmoqda. Xalqaro huquqiy hujjatlar nafaqat shaxsiy daxlsizlikni global miqyosda himoya qiladi, balki milliy qonunchilik hujjatlarini qabul qilishda etalon, namuna vazifasini ham bajaradi. Jumladan, Yevropa Umumiy Ma'lumotlarni Himoya Qilish Reglamenti 2016-yilda qabul qilingan bo'lib, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni tartibga soladi. GDPRning 6-moddasi bo'yicha, shaxsiy ma'lumotlar faqatgina foydalanuvchining aniq va ochiq roziligi bilan qayta ishlanishi mumkin. Masalan, Veb-saytlar cookie-fayllarni ishlatishdan oldin foydalanuvchidan rozilik olishi kerak. 17-modda bo'yicha, foydalanuvchilar o'z ma'lumotlarini o'chirishni talab qilish huquqiga ega. Google yoki TikTok foydalanuvchining iltimosiga binoan shaxsiy ma'lumotlarini o'chirishga majburdir. 45-moddaga ko'ra, shaxsiy ma'lumotlar faqatgina yetarlicha huquqiy himoya kafolatlari mavjud bo'lgan davlatlarga o'tkazilishi mumkin. Masalan, Yevropa Ittifoqidan AQShga ma'lumot uzatilishi maxsus shartnomalar asosida amalga oshiriladi. Inson Huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasining 12-moddasi bo'yicha, har bir inson shaxsiy hayoti, oilasi,

⁹ https://www.trethowans.com/insights/data-protection-alert-what-can-we-learn-from-tiktoks-e530-million-gdpr-fine/?utm_source=chatgpt.com

¹⁰ Meszaros, J. (2021). *AI research and data protection: Can the same rules apply to commercial and academic research under the GDPR?* Computer Law & Security Review, 40, 105504.

yashash joyi va xatlarining maxfiyligiga ega. Hattoki, davlat organlari ham fuqarolarning telefon qo'ng'iroqlarini yoki elektron xabarlarini ruxsatsiz kuzata olmaydi. Har bir davlatda mustaqil nazorat organi bo'lishi kerakki, u shaxsiy ma'lumotlarning to'g'ri ishlatilishini ta'minlab berishni amalga oshirishi kerak.¹¹ Milliy qonunchiligimizda ham shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berish bo'yicha "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida", "Shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berishning namunaviy tartibi to'g'risida" va yana o'nga yaqin qonun hujjatlari qabul qilingan.¹² Ularga ko'ra, shaxsga doir ma'lumotlar muayyan jismoniy shaxsga taalluqli bo'lgan yoki uni identifikatsiya qilish imkonini beradigan, elektron tarzda, qog'ozda va (yoki) boshqa moddiy jismda qayd etilgan axborotdir. Shaxsga doir ma'lumotlar sohasini davlat tomonidan tartibga solish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi va shaxsga doir ma'lumotlar sohasidagi vakolatli davlat organi tomonidan amalga oshiriladi. Shaxsga doir ma'lumotlar subyekti (subyekt) — shaxsga doir ma'lumotlar o'ziga taalluqli bo'lgan jismoniy shaxs hisoblanadi. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonunga muvofiq, shaxsga doir ma'lumotlar subyektlaridan ma'lumotlarga ishlov berilayotganda rozilik olinishi lozim. Subyekt shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berish uchun rozilikni uning olinganligi faktini tasdiqlash imkonini beruvchi har qanday shaklda beradi. Shaxsga doir maxsus ma'lumotlarga ishlov berish uchun subyektning yozma shakldagi, shu jumladan elektron hujjat tarzidagi roziligi talab etiladi. Subyekt muomalaga layoqatsiz bo'lgan yoki uning muomala layoqati cheklangan taqdirda, uning qonuniy vakili subyektning shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berish uchun yozma ravishda, shu jumladan elektron hujjat tarzida rozilik beradi. Voyaga yetmagan subyektlarning shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berish uchun ularning ota-onalari (vasiylari, homiylari), ular yo'qligida esa vasiylik va homiylik organlari yozma shaklda, shu jumladan elektron hujjat tarzida rozilik beradi. Shaxsga doir ma'lumotlar uchinchi shaxsga berilgan taqdirda, mulkdor va (yoki) operator bu haqda subyektni uch kun ichida yozma shaklda xabardor qiladi. Sun'iy intellekt rivojlanishi bilan shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash jarayoni murakkablashmoqda. Mavjud huquqiy normalar yetarli darajada himoya ta'minlansa ham, yangi xavflarni oldini olish uchun qo'shimcha cheklovlar zarur. Mening ham qo'shimcha cheklovlarga doir taklifim quyidagicha: sun'iy intellekt tizimlarida shaxsiy ma'lumotlar faqat ma'lum muddat saqlanishi va avtomatik ravishda o'chirilishi kerak deb o'ylayman. Sun'iy intellekt tizimlari eski ma'lumotlarni uzoq vaqt saqlab, kelajakda boshqalar ulardan ruxsatsiz foydalanishi mumkin. Masalan, Clearview AI odamlarning yuz

¹¹ https://www.amnesty.org/en/what-we-do/universal-declaration-of-human-rights/?utm_source=google&utm_medium=cpc&gad_source=1&gad_campaignid=1357523470&gbraid=0AAAAADI-FSPQhQDGqn7hr3Ja4wQ0PpLv54&gclid=CjwKCAiA2svIBhB-EiWARWDPjpKmJfxazv0Hwc8yc07Js_XoHM0nL1R-2JvUOKSRcxh6K8sHMj0KExoCxawQAvD_BwE

¹² <https://lex.uz/uz/>

tasvirlarini yig'ib, ularni butunlay o'chirmaganligi uchun qancha muammolar keltirib chiqardi. Buning uchun maxsus qonun ishlab chiqilishi va barcha munosabatlarni tartibga solishni amalga oshirishi kerak. Va eng asosiysi, ma'lumotlar o'chirilganligini tasdiqlovchi alohida tizimlar yaratilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Xulosa o'rnida angliyalik mashhur olim Stiven Xokingning so'zlarini keltirib o'tishni lozim deb topdim: "Sun'iy intellekt insoniyat tarixidagi eng yaxshi yoki eng yomon narsa bo'lishi mumkin. Biz uning ijobiy tomonlarini ta'minlashimiz kerak". Sun'iy intellekt texnologiyalari inson hayotini yengillashtiruvchi va samaradorlikni oshiruvchi vosita sifatida tez sur'atlarda rivojlanmoqda. Biroq ularning qo'llanilishi shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, axloqiy me'yorlarga rioya etish va huquqiy javobgarlik kabi dolzarb masalalarni yuzaga chiqarmoqda. DeepMind va Britaniya Milliy sog'liqni saqlash tashkiloti o'rtasidagi hamkorlik hamda TikTokning GDPR qoidalarini buzganligi holatlari, sun'iy intellekt asosidagi tizimlar inson huquqlariga, ayniqsa shaxsiy hayot daxlsizligiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi. Shunday ekan, raqamli davrda davlatlar, xalqaro tashkilotlar va texnologik kompaniyalar o'rtasida ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha aniq va majburiy mexanizmlar ishlab chiqish zarur. Faqat shunda sun'iy intellekt insoniyat manfaatlariga xizmat qiluvchi, adolatli va ishonchli tizim sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. https://www.trethowans.com/insights/data-protection-alert-what-can-we-learn-from-tiktoks-e530-million-gdpr-fine/?utm_source=chatgpt.com
2. https://www.theguardian.com/technology/2017/jul/03/google-deepmind-16m-patient-royal-free-deal-data-protection-act?utm_source=chatgpt.com
3. https://www.amnesty.org/en/what-we-do/universal-declaration-of-human-rights/?utm_source=google&utm_medium=cpc&gad_source=1&gad_campaignid=1357523470&gbraid=0AAAAADiFSPQhQDGqn7hr3Ja4wQ0PpLv54&gclid=CjwKCAiA2svIBhB-EiwARWDPjpKmJfxazv0Hwc8yc07Js_XoHM0nL1R-2JvUOkSRcxh6K8sHMj0KExoCxawQAvD_BwE
4. <https://lex.uz/uz/>
5. Powles, J., & Hodson, H. (2017). Google DeepMind and healthcare in an age of algorithms. *Health and Technology*, 7(4), 351–367. <https://doi.org/10.1007/s12553-017-0179-1>
6. Meszaros, J. (2021). AI research and data protection: Can the same rules apply to commercial and academic research under the GDPR? *Computer Law & Security Review*, 40, 105504.

7. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0267364921000054?utm_source=chatgpt.com
8. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0267364921000054?utm_source=chatgpt.com

